

חזק ישנו בבל תותירו – לא יראה ולא ימלא. אשם תלוי – נא על ספק כרת. כגון הלל ושומן לפניו, ושגג בלחוד מהן, ואינו יודע איזה מהן חלל. ואם שחטו ואירעו צו פסול או נותר – פליגי ר' יהודה ורבנן זשיליה פרק נתרף דתמורה, לר' יהודה נקבורה, לרבנן זשריפה. חטאת העוף הבא

על הספק – כגון הפילה, ספק ולל ספק אינו ולל – אינה לזכלה נקדשים, שחל ולל הוא עד שתינא כפרתה. העולה נחה על תנאי: אם ילדתי – הרי היא לחונתי, ואם ללו – הרי היא נדבה. וחטאת העוף מניחתי על הספק. ואין כלן משוב חולין זעורה, דמקדתי פיק נוסכת נזיר, נפרק מתי שאתר" (כט, ח). ואסורה זשיליה שחל חולין היא, ומליקתה שזיה נזילה. ופליגי צה ר' יהודה ורבנן נפרק נתרף דתמורה: חטאת העוף הנא על הספק – שרף, ר' יהודה לומר: יטילה לאמה. ואתה אומר בקבורה – אשכח תלוי קלי, דקאמר ר' יהודה יקבר, ואף על גב שהנותר מנחו אסור זשיליה ובהנחה, וענוש כרת, והוא נבל תותירו. כפא דחטא נגרא – כף צד שחקר האומן – נחטוב ישרוף את לשונו ואת חכו נמרדל. לישנא אחריתא: ישרוף = הווי"ו \* נלע, כמו שורפה חיה בענודה זרה (כט, ג). סדנא – נגר עושה סד לזש צו רגלי אסירים, כמו "ותשס נסד רגלי" (איוב יג). מדויל ידיה משתלים – ותרמת ידו ומחלאתי מחתלס שרר, כשנמלא נגד. יראה = עושה תליס. או דילמא – לרוה הוא דנעני פירור שחל זורקו שלכ וימלאנה אחר ויאכלנו. חלל לים – מניל זעיקה, דמניס ונינוק מחליו. לשון שחיקה שייך נמתכת, ולשון פירור שייך נפת. ים המלח – (הקרקר מ"ר זשיליה\*\*), אין ספינה עוברת צו.

חזר ר' יהודה ודנו דין אחר: נותר ישנו [יש בו] איסור בל תותירו שרי עיקר איסורו ממה שעברו והותירוהו אחר זמנו, וחמץ בבל תותירו שרי הוא בבל יראה, מה נותר דינו בשריפה – אף חמץ; דינו בשריפה. אמרו לו: אם כן, אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק, לדבריהם (לפי שיטתך שלך) יוכיחו

שהן בבל תותירו שאתר דהותיר מהם לאחר זמנם. שאנו אומרים דינם של אלו בשריפה ואתה אומר שאשם תלוי בקבורה! שתק ר' יהודה ולא מצא תשובה לדבר. אמר רב יוסף הליגו דאמרי אינשי [זהו מה שאמרום אנשים] כפתגם עממי: כפא דחטא נגרא בגויה נשרוף חרדלא [החזק] שאדם גורם רעה לעצמו על ידי מעשיו שלו. שהרי ההוכחה החותכת כנגד ר' יהודה באה לו מדבריו שלו. פתגם עממי אחר אמר אביי: סדנא כסדני יתיב, מדויל ידיה משתלים [עושה הסד בסד הוא יושב שמגמול ידיו שלו משתלס עונשו] ורבא אמר כפתגם אחר: גירא בגירי מקטיל, מדויל ידיה משתלים [עושה החיצים בחציו הוא נהרג מגמול ידו משתלס עונשו].

א מן המשנה מצטטים: וחכמים אומרים שחמץ אפשר לבערו בדרכים שונות: מפרר וזורה לרוח ומטיל לים. איבעיא להו [ונשאלה להם ללומדים]: היכי קאמר [כיצד בדיוק אמר] האם הכוונה בדבריהם היא: מפרר וזורה לרוח וכן דוקא מפרר ומטיל לים. או דילמא [שמא] יש להבין מפרר וזורה לרוח, אבל מטיל לים בעיניה [בעינינו] שיכול לזרוק את חמץ כמות שהוא ואינו צריך לפררו תחילה. ותנן גמי [ושנינו גם כן] לגבי עבודה זרה כי האי גוונא [כעין זה] ר' יוסי אומר: שוחק עבודה זרה וזורה לרוח, או מטיל לים, ואיבעיא להו [ונשאלה להם ללומדים] אף שם: היכי קאמר [כיצד אמר]? למה התכוון האם שוחק וזורה לרוח, ושוחק ומטיל לים, או שמא שוחק וזורה לרוח, אבל מטיל לים בעיניה [בעינינו]. אמר רבה: מסתברא [מתסבר] עבודה זרה דלים המלח קא אזלא – לא בעי שחיקה [עבודה זרה שלים המלח הולכת מושלכת שם, אינה צריכה שחיקה] שכן לא יבואו להוציאה משם ולהשתמש בה.

חזר ר' יהודה ודנו דין אחר – הא דקרי ליה השתא דין אחר טפי מהני דלעיל, אומר רבינו יצחק בן אשר: משום דהשתא אין צריך לאיסור אכילה והנאה וענוש כרת, אלא בצד דבל תותירו לחדיה זעונו למילף, דליתיה בכולהו.

וחמץ הרי הוא בבל תותירו – תימה לרבינו יצחק: היכי עביד לעיל קל וחומר מנותר שאינו בבל יראה ובל ימצא? והא חשיב הכא בל תותירו כמו בל יראה ואומר רבינו יצחק: דמכל מקום נראה דעביד שפיר קל וחומר, דנותר אינו בבל יראה, דמיד שהותיר – עובר, ושוב אינו עובר. אבל חמץ, אפילו לאחר שהותיר – עובר בכל שעה בבל יראה.

אמרו לו אשם תלוי יוכיח – תימה לרבינו שמשון בן אברהם: לדבריהם דרבנן, דאמרו שהם בשריפה – אמאי לא ילפינן חמץ מנותר שהוא בשריפה? ואומר רבינו יצחק: דמשמע להו הנותר בשריפה, ולא כל איסורין שבתורה בשריפה, ואפילו חמץ. ואתה אומר בקבורה – טעמא דר' יהודה דריש בתורת כהנים מ"כי קודש הוא" – הוא בשריפה ולא חטאת עוף ואשם תלוי בשריפה. ותנן גמי בני עבודה זרה – אומר רבינו יצחק: דרבנן דמתניתין היינו ר' יוסי דפרק "כל הצלמים" (עבודה זרה מג, ב). אי גמי, מתניתין דהכא אתי שפיר כרבנן דהתם, דאמרו לו: אף היא נעשה זבל ומגדל צמחים, ורחמנא אמר "לא ידבק בידך זג"ו". והא דשרו הכא – היינו משום דבחמץ כתיב לא יאכל, ואינו אסור אלא כדרך הנאה. וכי האי גוונא לאו דרך הנאה היא. אבל בעבודה זרה לא כתיב אכילה, ואסור אפילו שלא כדרך הנאה.

ע ו ז י ם  
דבריהם ויכונו / ואפשר אם כן לשאול: מדוע איסור אין חכמים למדים באמת קל וחומר זה, וכשיטתם שלם כדון אשם תלוי. ונראה שסבורים הם כי אין ללמוד דין חולין מדבר של קדשים (מהר"ם חלאוה, ועיין בתוספות ד"ה אמרו לו).  
נשרוף חרדלא / ויש מפרשים: ככה עשה הנגר שורפים את החרול שלו (ר"ח).  
סדנא כסדני / ויש נורסים סדנא – האיש העושה ספינות ורפסודות (אסדות) שנינו לבסוף להיות כבול שם (עירוב).  
עבודה זרה דלים המלח / לים המלח דוקא משום שהוא מקום שאין שכיחים בו בני אדם ולפיכך מה שנוקד לתוכו נאכזר לנפרי.

אורח ההלכה  
כיעור חמץ / כשכפער את החמץ מפררו וזוהו, או שורפו או משליכו לים. כדברי חכמים המרובים.  
(ש"ע א"ח תמה, א)  
כיעור עבודה זרה / עבודה זרה ומשמשיה שוחק וזורה לרוח, או שוחק ומטיל לים. שנראה שמפסיקם גם רבה שבשאר נהרות מלמד ים המלח זריכה שחיקה.  
(ש"ע י"ד קפו, יד)

מסורת הש"ס  
א. עבודה זרה מכ, א.  
ב. כ. מה. ב.  
גרסות  
וחמץ ככל תותירו ככת"י:  
וחמץ ישנו ככל תותירו.  
דחטא נגרא ככת"י  
ובמקורות: דחטא נגרא.  
אמר אביי ככת"י ובמקורות:  
אביי אמר.  
סדנא ובמקורות: סדנא.  
גירא במקורות: גיראה.

לשון  
דו"ק  
למלה זו יש ספקיה  
בעברית  
דקאל  
ומשמעה נפול, שבר.

\* הווי"ו מן הצרפתית  
humer ומשמעה:  
לשחות, לנמוק.  
\*\* מ"ר זשיליה מן  
הצרפתית התחיקה mer  
betec ומשמעה: ים המלח.



בעי פירור — שאל תפגע בו ספיכה ותטלנו, ולאו לדעתיה. לא ממסה — לין המים ומסכות אותם. תניא כוותיה דרבה — דקמון נעי פירור. תניא כוותיה דרב יוסף — לעונת זרה נעי שחיקה. בחיטי — שהחמילו נעי פירור. כלומר: פירור, שלא יתנס נשק ויזרקס, אלא יזרס על פני המים שלא יוכל להס ללקטן מעל פני המים.

**משנה** משום שנאמר לא יראה לך — נגזר ונפרש לה נשום קנסת, דענר עליה נשום "נל יראה".

**גמרא** בין לפני זמנו — נשע עת על שחיקה. לאחר זמנו — נשענר הפסה עונר עליו נלאו, ולס חכלו — אינו ענוס כרת, ולקטן ונפרש ללאו. תוך זמנו — ננועד.

תוספות

**חמץ** דלשאר נהרות — דלא מצינו שהיה שונה בשום מקום גבי חמץ ים המלח. אבל גבי עבודה זרה אשכחן בכמה דוכתין, כי האי דלעיל וילין הגאה לים המלח. הלכך: סתם ים דתני גבי עבודה זרה — הו ים המלח. מיהו, לרבה מועלת שחיקה בשאר נהרות כדקאמר בסמוך כאן בים המלח כאן בשאר נהרות.

**איפכא** מסתברא — לשון איפכא אינו מיושב, דמה שייך איפכא; כיון שרבה משוה אותם!

**עבודה** זרה דלא ממיסה בעי שחיקה — לכאורה משמע דלרב יוסף

בעי שחיקה אפילו בים המלח, דמסתמא אמאי דקאמר רבה אין צריך שחיקה, דהיינו בים המלח, קאמר רב יוסף דבעי שחיקה. ועוד: אי בשאר נהרות דוקא קאמר רב יוסף דבעי שחיקה, ולא בים המלח, ולא פליג ארבה בעבודה זרה אלא בחמץ — אם כן מאי קאמר תניא כוותיה דרב יוסף? ומאי קאמר נמי יוסף בשאר נהרות לא מהני שחיקה, מדקמצריך להוליך לים המלח. ואין נראה, דהא ר' יוסי מייחי ראה מ"זויר על פני המים" — משמע דמהניא שחיקה בשאר נהרות. ועוד: דבכל מקום דמוכיר ים המלח בעבודה זרה ובשאר דוכתין לא מוכיר שחיקה, ובכמה דוכתין מצינו דקתני ים המלח — ואפילו הכי מהני בשאר נהרות. דבסוף "כל הצלמים" (עבודה זרה מט, ב) תנן, ר' אליעזר אומר: יוליך הגאה לים המלח. ואמרינן התם בגמרא גבי חבית: שקול ארבעה זוזי ושדי לנהרא. וכן בנויר (כד, א) ובמעילה (יא, א)

תנן גבי מפרש מעות לנויר ומת — יוליך לים המלח. אלמא: הקרש בעי ים המלח. ובערכין (כט, א) אמרינן גבי הקדש: שקול ארבעה זוזי ושדי בנהרא. לכך נראה דגם לרב יוסף לא בעי שחיקה אלא בשאר נהרות, כמו לרבה. אלא דרבה סבירא ליה דמטיל לים סתם דעבודה זרה — היינו ים המלח, ובלא שחיקה כדנתא רישא גבי צורת לבנה וצורת חמה ובכמה דוכתין, יוליך לים המלח. ורב יוסף מוקי לה בשאר נהרות, ועל די שחיקה, מדלא תני בהדיא טייל לים המלח. וליכא בין רבה לרב יוסף אלא חמץ בשאר נהרות. ואם תאמר: לרבנן, דלית להו בעבודה זרה (מפרד) [שוחק] וזורה לרוח מה יעשו מעבודה זרה? אטו כל שעה יוליך לים המלח? דלרבנן לא מהני שחיקה בשאר נהרות, דקתני התם, אמרו לו: משם ראה הרי הוא אומר "זויר על פני המים" — לא נתכוין משה אלא לבדוקן כסוטה. ומדאיצטריך להאי טעמא — מכלל דלא מהני שחיקה בשאר נהרות. וטעמא לפי שהמים מוליכים אותו על ידות הנהר. ויש לומר: דלרבנן מפרד וזורה לרוח במקום שאין מגדל צמחים, וכן אמרינן התם.

עיונים

מותר בהנאה / וכירושלמי מפרש כי מדובר כאן במקום שנהגו איסור כפת שאפה נכרי, ומשום כך לא אמר שחמץ זה מותר באכילה — שהרי אין אוכלים פת זו טעמם אחר.

אורח ההלכה

פירור חמץ / חמץ יכול לזרוק לים בעינו, ואם היה חמץ קשה — מפררו קודם ואחר כך זרקו. כרב יוסף וכביאורו בבבליא. (שם או"ח תמ, א)

**חמץ** דלשאר נהרות קאזיל [שלשאר הנהרות הוא הודך] ונורק — בעי פירור [צריך לפררו]. אמר לו רב יוסף: אדרבא, איפכא מסתברא [ההפך הוא המסתבר] עבודה זרה דלא ממיסה [שאינה נמסה] שהרי עשויה היא לרוב ממתכת, בעי [צריכה] שחיקה. חמץ דממים [שהוא נחם] במים

— לא בעי פירור [אינו צריך פירור] שימס מעצמו. תניא כוותיה דרבה, תניא כוותיה דרב יוסף [שנויה ברייתא כשיטת רבה, ושנויה כשיטת רב יוסף] כיצד — תניא כוותיה דרבה [שנויה ברייתא כשיטת רבה]: היה אדם מהלך במדבר חמץ בידו והגיע זמן הפסח מפרד וזורה את החמץ לרוח, היה מהלך בספינה — מפרד את החמץ ומטיל לים. וכן תניא כוותיה [שנויה כשיטת] רב יוסף: היה מהלך במדבר ומצא עבודה זרה — שוחק וזורה לרוח. היה מהלך בספינה — שוחק ומטיל לים. ומעירים: שחיקה שבברייתא אחת קשיא [קשה] לרבה שלדעתו עבודה זרה המושלכת לים אינה צריכה שחיקה. פירור חמץ שבברייתא אחרת קשיא [קשה] לרב יוסף, ומשיבים: שחיקה לרבה אינו קשה: הא [כאן] שאינו צריך לשחוק הוא שזרק לים המלח. הא [כאן] שצריך לשחוק כשנוסע בספינה — וזרק לשאר נהרות. וכן פירור לרב יוסף לא קשיא [אינו קשה] הא [כאן] בחיטי [בשק חטים] שהחמיצו שצריך לפרוס, הא — בנהמא [כאן מדובר בלחם] כיון שזרקו לים נמס, ואינו צריך לפררו עוד.

**חמץ** דלשאר נהרות קאזיל בעי פירור. אמר ליה רב יוסף: אדרבה, איפכא מסתברא! עבודה זרה דלא ממיסה — בעי שחיקה, חמץ דממים — לא בעי פירור. תניא כוותיה דרבה, תניא כוותיה דרב יוסף. תניא כוותיה דרבה: היה מהלך במדבר — מפרד וזורה לרוח. היה מהלך בספינה — מפרד ומטיל לים. תניא כוותיה דרב יוסף: היה מהלך במדבר — שוחק וזורה לרוח, היה מהלך בספינה — שוחק ומטיל לים. שחיקה קשיא לרבה, פירור קשיא לרב יוסף! שחיקה לרבה לא קשיא: הא — לים המלח, הא — לשאר נהרות. פירור לרב יוסף לא קשיא: הא — בחיטי, הא — בנהמא.

**ב משנה** יחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח — מותר בהנאה, ושל ישראל אסור בהנאה, שנאמר "לא יראה לך שאר".

**ג גמרא** מני מתניתין? לא רבי יהודה ולא רבי שמעון ולא רבי יוסי הגלילי. מאי היא — דתניא: חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו — עובר עליו בלאו, תוך זמנו — עובר עליו בלאו וכרת, דברי רבי יהודה.

**ב משנה** חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח — מותר בהנאה לישראל, ואילו חמץ של ישראל שנשאר חמץ ברשותו לאחר הפסח אסור בהנאה, שנאמר "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך" (שמות יג, ז).

**ג גמרא** תחילה שואלים: מני מתניתין [כשיטת מי היא משנתנו]? לא ר' יהודה ולא ר' שמעון ולא כשיטת ר' יוסי הגלילי. ושואלים: מאי היא כלומר מה הן שיטות אלו שהוכרנו תחילה? ומסבירים: דתניא [ששנינו בבבליא]: חמץ בין לפני זמנו מחצות ערב פסח עד הערב, בין לאחר זמנו — עובר עליו אם אוכלו בלאו [רק באיסור לא תעשה], תוך זמנו בימי הפסח עצמו אם אוכלו עובר עליו גם באיסור לאו וגם נענש בכרת, אלו דברי ר' יהודה

הקרש בעי ים המלח. אלמא: הקרש בעי ים המלח. ובערכין (כט, א) אמרינן גבי הקדש: שקול ארבעה זוזי ושדי בנהרא. לכך נראה דגם לרב יוסף לא בעי שחיקה אלא בשאר נהרות, כמו לרבה. אלא דרבה סבירא ליה דמטיל לים סתם דעבודה זרה — היינו ים המלח, ובלא שחיקה כדנתא רישא גבי צורת לבנה וצורת חמה ובכמה דוכתין, יוליך לים המלח. ורב יוסף מוקי לה בשאר נהרות, ועל די שחיקה, מדלא תני בהדיא טייל לים המלח. וליכא בין רבה לרב יוסף אלא חמץ בשאר נהרות. ואם תאמר: לרבנן, דלית להו בעבודה זרה (מפרד) [שוחק] וזורה לרוח מה יעשו מעבודה זרה? אטו כל שעה יוליך לים המלח? דלרבנן לא מהני שחיקה בשאר נהרות, דקתני התם, אמרו לו: משם ראה הרי הוא אומר "זויר על פני המים" — לא נתכוין משה אלא לבדוקן כסוטה. ומדאיצטריך להאי טעמא — מכלל דלא מהני שחיקה בשאר נהרות. וטעמא לפי שהמים מוליכים אותו על ידות הנהר. ויש לומר: דלרבנן מפרד וזורה לרוח במקום שאין מגדל צמחים, וכן אמרינן התם.

חמץ נכרי שעבר עליו הפסח / חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר לאחר הפסח אף באכילה וכדברי המשנה.

(שם תמ, א)

חמץ ישראל שעבר עליו הפסח / חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח — אסור בהנאה, כדברי המשנה.

(שם סע"ח ז)

**מסורת הש"ס**  
ב. עירובין סד, ב. ויקרא יכה פל"ז.

גרסות

דלמא מפיסה... דממים ככת"י: דלא ממאיסה... דממאים.

אסור בהנאה ככת"י: ועוד: אסור.

לא יראה לך שאור כמשניות וכירושלמי: לא יראה לך ובכמה כת"י: לא יראה לך חמץ.

מסורת הש"ס

- א. פסחים כג. א ל.ב.ב.
- ב. ספרי ראה קל.
- ג. פסחים מג. א.
- ד. פסחים צו. ב. מביא
- בא פט"ו. תנומא כא
- יא. ילקוט בא דר.

גרסות

- בכרת ובפאז בכתי"י
- בלאו ובכרת.
- וכל מהמטא מביעו בכתי"י
- מהמטא מביעו.

ר' שמעון אומר: חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו. אינו עובר עליו בלא כלום. ואין בו איסור הנאה כלל. חוץ זמנו — עובר עליו כמפורש בחורה בכרת ובלאו, ומשעה שאסור באכילה אסור בהנאה. ומעירים: במשפט זה אתאן לתנא קמא [הגטנו לתנא ר' שמעון אלא לדעת ר' יהודה הוא. ור' יוסי הגלילי אומר: תמה על עצמך, היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה! שהוא חולק על עיקרה של ההנחה שחמץ אסור בהנאה אפילו בכל שבעת ימי הפסח. ומכאן באים לרוב בבבלי אשכנזי: ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה בערב פסח שהוא עובר בלא תעשה — שנאמר "ובחנת פסח לה' אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר ה' לשכן שמי שם. לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות. להם עוני" (דברים טז, ב'ג) ולמד מכאן שמונן שמקריבים את קרבן הפסח, משעת הצהריים של יום ארבעה עשר בניסן, אסורה אכילת החמץ כדברי ר' יהודה. אמר לו ר' שמעון: וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות" שהכתוב קשר את אכילת המצות עם איסור החמץ, ולדעתך יש לאכול מצות עוד ביום יד בניסן! אם כן מה תלמוד לומר "לא תאכל עליו חמץ" יש לדייק ממנו כך: בשעה שישנו במצות עשה של קום אכול מצה — ישנו גם באיסור בל תאכל חמץ. ובשעה שאינו בקום אכול מצה — אינו שייך ביבל תאכל חמץ. ושואלים: מאי טעמא דר' יהודה [מה טעמו של ר' יהודה] שאינו מקבל דוחיה זו? ומסביב: לדעתו תלתא קראי כתיבי [שלשה מקראות כתובים] כאן: נאמר "ולא יאכל חמץ" (שמות יג, ג) ונאמר "כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות" (שם יב, כ) ונאמר "ולא תאכל עליו חמץ" (דברים טז, ג). חד [פסוק אחד] בא ללמד שיש איסור חמץ לפני זמנו בערב פסח, וחד [ואחד] לומר שאיסור חמץ חל גם לאחר זמנו חמץ שעבר עליו הפסח, וחד [ואחד] לתוך זמנו ושואלים: אם כן ר' שמעון כיצד הוא מבין כתובים אלה? ומשיבים: חד [פסוק אחד] לתוך זמנו ופסוק זה שנאמר בו "כל מחמצת לא תאכלו" — מביע ליה [נחון לו] לכדתניא [למה ששנינו בברייתא אחרת]: אין לי אלא חמץ אסור שנתחמץ מאליו מחמת ששהה והחמץ מעצמו, אולם דבר שהחמץ מחמת דבר אחר מנין שהוא בכלל חמץ? תלמוד לומר: "כל מחמצת לא תאכלו" משמע כל שיש בו צד חימוץ, בין מעצמו בין מאחרים. ואילו "ולא יאכל חמץ" אף הוא מביע ליה [נחון לו] ללמוד ממנו ענין אחר לכדתניא [למה ששנינו] בברייתא: ר' יוסי הגלילי אומר: מנין לפסח מצרים שאין חימוצו נוהג אלא יום אחד — תלמוד לומר "לא יאכל חמץ" והפסוק הבא סמיך ליה [סמוך לו] נאמר "היום אתם יוצאים בחודש האביב" (שמות יג, ד) שאיסור אכילת חמץ בפסח מצרים חל רק באותו יום בלבד. ושואלים: ור' יהודה חמץ מחמת דבר אחר מנא ליה [מנין לו] שהוא אסור? ומשיבים: מדאפקיה רחמנא [מכיון שהוציאנו]

ומשעה שאסור באכילה — היינו משש שעות ולמעלה, לחמץ לפני זמנו נלאו. והא' וילתא — ר' יהודה קאמר לה, כדמפרש גמרא: לתתן לתנא קמא. תמה על עצמך וכו' — ולפילו נתוך הנועד קאמר דנוותר נהלה, וקא' ותמהה להכי דלסרי. לא תאכל עליו — נשעת שחיטה, דהיינו משש שעות ולמעלה, שחמה נוטה להעריך. הכי גרסינן: חמץ אין לי אלא שנתחמץ מאליו. מנין לפסח מצרים — שלא נהגו בו איסור חמץ אלא יום אחד. תלמוד לומר לא יאכל חמץ וסמיך ליה היום אתם יוצאים — לא יאכל חמץ היום.

**רבי שמעון אומר: חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו — אינו עובר עליו בלא כלום, חוץ זמנו — עובר עליו בכרת ובלאו, ומשעה שאסור באכילה אסור בהנאה, אתאן לתנא קמא. רבי יוסי הגלילי אומר: תמה על עצמך, היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה? ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה — שנאמר "לא תאכל עליו חמץ, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי שמעון: וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות". אם כן מה תלמוד לומר "לא תאכל עליו חמץ" — בשעה שישנו בקום אכול מצה — ישנו בכל תאכל חמץ, ובשעה שאינו בקום אכול מצה — אינו בכל תאכל חמץ. מאי טעמא דרבי יהודה? תלתא קראי פתיבי: "לא יאכל חמץ" ו"כל מחמצת לא תאכלו" — "לא תאכל עליו חמץ". חד לפני זמנו, וחד לאחר זמנו, וחד לתוך זמנו. ורבי שמעון: חד — לתוך זמנו, ו"כל מחמצת" — מביע ליה, לכדתניא: אין לי אלא שנתחמץ מאליו, מחמת דבר אחר מנין? תלמוד לומר: "כל מחמצת לא תאכלו". "לא יאכל חמץ" — מביע ליה לכדתניא: רבי יוסי הגלילי אומר: מנין לפסח מצרים שאין חימוצו נוהג אלא יום אחד — תלמוד לומר "לא יאכל חמץ" וסמיך ליה "היום אתם יוצאים". — ורבי יהודה, מחמת דבר אחר מנא ליה? — מדאפקיה רחמנא בלשון מחמצת.**

תוספות

ר' שמעון אומר חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום — נראה דלר' שמעון, נהי דאין עובר עליו בלאו דחמץ לפני זמנו — מדה הוא דאסור באכילה משש שעות ולמעלה, מדאמרינן בפרק קמא (ד, א): אין שורפין תרומה טהורה עם הטמאה, משמע: הא לבדה — שורפין בשש. ואי מותרת לאכול — יאכלנה עד הלילה! ועוד: דקאמר משעה שאסור באכילה אסור בהנאה — אתאן לתנא קמא. מכלל דלר' שמעון אסור באכילה, אף על פי שאינו אסור בהנאה, דהיינו אחר שש. ונראה דנפקא ליה מ"תשבייתו" ומ"אך" חלק, ומשמע: תשבייתו שלא כדרך הנאה, דהיינו אכילה. אבל להסיקו תחת תבשילו — מותר לר' שמעון. ואם תאמר: למה שורפין בשש לר' שמעון? וסיקנו עד הלילה מעט מעט תחת תבשילו! ויש לומר: דגורנין שמה יאכלנו. וכן לר' יוסי הגלילי, דשרי חמץ להסיקו תחת תבשילו — היינו הכל ביחד, אבל מעט מעט — לא, שמה יאכלנו. דמסתמא אית ליה אור לארבעה עשר ברוקין וכו'.

אם כן מה תלמוד לומר לא תאכל עליו — הלשון דחוק, ונראה לרבינו שמשון בין אכילה דהכי פירושו: והלא כבר נאמר "תאכל עליו מצות" והוא "עליו" — על כרחך אאכילת פסח קאי — הכי נמי "לא תאכל עליו חמץ" — קאי נמי אשעת אכילת פסח. וקשה: אמאי איצטרך דלא להכי, מהיכא תיתי שיהא בכל תאכל חמץ בארבעה עשר? דהא כולו קראי מצרכינן לקמן אליבא דר' שמעון.

וחד לפני זמנו — ואם תאמר: ולחזיקה מנלן איסור הנאה לפני זמנו דליכא אלא חד "לא יאכל" והוא מסברא מוקמינן לתוך זמנו! ואומר רבינו יצחק: כיון דחד מהנהו קראי משמע איסור הנאה — לא נחלק ביניהם.

מחמת דבר אחר — פירש רבינו יצחק בר' אשר: מחמת דבר אחר דלא מינו, דעל ידי שאור מיקרי חמץ טפי שנתחמץ מאליו, כדמוכח בפרק "כל המנחות" (מנחות נב, ב). אלא כגון שנתחמץ על ידי שמרי יין, שמייבשין השמרים בתנור כאשר עושין בארץ אשכנז, ולא דמי לעיסה שנילושה ביין, דלית ביה כרת ויש בה לאו.

מחמת דבר אחר / כיון שנתחמץ דבר פעצמו ובין שנתחמץ מחמת דבר אחר אסור בפסח. דכרבי הברייתא.

עיונים

תלתא קראי כתיבי / ומפרשים: "לא תאכל עליו" הוא הפסוק המתירם לפני זמנו. "כל מחמצת" בתוך זמנו. "לא יאכל חמץ" לאחר זמנו (מהר"ם חלאוו).

נתחמץ מעצמו ועל ידי אחר / ובסבובו של דבר לענין איסור אכילה והנאה אין כל הבדל בין נתחמץ מעצמו לנתחמץ על ידי דבר אחר. וההבדל שביניהם הוא לענין "כל ימצא" ששם חמץ אף העיסה בעצמו (או קונה עיסה מחומצת) עובר ולוקה. ואילו בחמץ שנתחמץ מאליו — אינו לוקה שכן אין בכך מעשה (מאירי, רמב"ם).

פסח מצרים ודורות / כמה הבדלים בהלכה בין פסח מצרים שעשו בני ישראל במצרים לפני יציאתם משם, לפסח דורות. והלק מהם מובנים ומפורשים ככתובים עצמם. שפסח

מצרים מקחו בעשור. ופתח דמו על המשקוף וכו' אבל נחלקו עוד לענין איסור חמץ בפסח זה. והדבר חשוב לגבי פירושי המקראות. שיש מן המקראות שנראה מהם שפסח מצרים לא נהג בו איסור חמץ אלא ביום הראשון. ויש מהם שנראה שכבר בפסח זה נצטוו על שבעת שלם של חן.

**אורת ההלכה**

חמץ מחמת דבר אחר / כיון שנתחמץ דבר פעצמו ובין שנתחמץ מחמת דבר אחר אסור בפסח. דכרבי הברייתא.



והי צעיק אימא סמוכין לא דריש ר' יהודה אללא נתשנה תורה לחוד, והכי שנועין ליה צפרק קווא דזינוות (ד, ה), הלכך לית ליה דר' יוסי הגלילי. לקובעו חובה – ה"ל שצעת יוניס תאללו ונות' ללו לאקושי איסור חנון לנות חכילת ונהא חתא, אללא לאקושי חכילת ונהא ללוהרת חנון – לקצוע חכילת ונהא חובה לזרות כל זמן שהו מוזר על החנון, ופילו זנון שזין פסת. דלא תימא: "על ונות ונורוים יאכלוהו" כתיב, אי חכילת פסת – מייחייב נאכילת ונהא, ולי לא – לא. בערב תאכלו מצות – קר' יתירה הוא, דהא כתיב "על ונות ונורוים יאכלוהו" לטמא ושהיה בדרך רחוקה – שחף על פי שזינו עושה פסת – חייב נאכילת ונהא. לא ניכול – לא נתיחייב. ערל – שיהו דהיו מחמת ויילה. בן נכר – ווי שנתכרו וועשיו ללבו שצנוים, ולא לכל התורה. כתיב בהאי – ערל וכן נכר, וכתיב טמא ושהיה בדרך רחוקה לדיכול ונות, ולא על גב דונוי יליף וינייה. הלכך איצטריך היקיש לקצוע חובה. ותיקראי אחריני טמא כגון "שצעת יוניס ונות תאכלו" וכגון "נות יאכל חת שצעת היונים" – לא נפקא ליה קניעות חובה, דהנהו ללו חובה נינהו, אללא: נות יאכל ולא חנון. ואם רצה לזון שלא ונהו לקר' ונות, ונהא – הרשות בינו. ותדע, דהא נכלוהו כתיב "חת שצעת היונים" ונות ונהא אינו אללא לילה הראשון, כדלפינן צפרק נתרל. אללא ונהו לקר' נפקא לן חובה לילה הראשון, ונדכתיב להיקיש גבי פסת, וכדכתיב "תאכל עליו ונות" כי פסת לילה הראשון, חף היקיש אללא זנון פסת – ללילה ראשונה. ואחרי היקיש לקצוע חובה זנון הזה, ואחרי "עליו" לנייורה קניעות חובה דהיקיש ללו לכל שצעה, אללא ללילה הראשון.

- מסורת הש"ס**
- ה. כרכות כא. ב. יבמות
  - ד. א. סו. ב.
  - ו. עין מכלילת בא פ"ו.
  - ז. פסחים קכ. א.
  - ח. פסחים צו. א. קכ. א.
  - יבמות עא. א.

**גריפות**

- פא איצטריך קרא דלא
- נרע בכתיב: פא נרע.

**– דרבי יוסי הגלילי מנא ליה? – אי בעית אימא: מדסמיך ליה "היום", אי בעית אימא – סמוכין לא דריש.**

**א** אמר מר: ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה – שנאמר "לא תאכל עליו חמץ", דברי רבי יהודה. אמר לו רבי שמעון: וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות". – ורבי יהודה, שפיר קאמר ליה רבי שמעון! – ורבי יהודה אמר לך: ההוא ילקובעו חובה אפילו בזמן הזה הוא דאתא. – ורבי שמעון לקובעו חובה מנא ליה? – נפקא ליה מ"בערב תאכלו". – ורבי יהודה? – מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה. סלקא דעתך אמינא: הואיל ובפסח לא יאכל – מצה ומרור נמי לא ניכול, קא משמע לן. – ורבי שמעון: טמא ושהיה בדרך רחוקה לא איצטריך קרא, דלא גרע מערל ובן נכר. דכתיב "וכל ערל לא יאכל בו" – "בו הוא אינו אוכל, אבל אוכל הוא במצה ובמרור". – ורבי יהודה: כתיב בהאי, וכתיב בהאי.

**ב** מני מתניתין? אי רבי יהודה – חמץ סתמא קאמר, אפילו דנכרי. – ואי רבי שמעון –

ושואלים: נדבר זה שאמר ר' יוסי הגלילי בענין פסח מצרים מנא ליה [מנין לו] לר' יהודה? שהרי מפסוק זה למד הלכה אחרת! ומשיבים: אי בעית אימא מדסמיך ליה "היום" [ואם תרצה אמור חכיון שנטמך לו "היום"] ולדעתו לא כל הפסוק נאמר סמיכותו של פסוק אחר. אי בעית אימא [ואם תרצה אמור] ר' יהודה סמוכין לא דריש [אינו דורש] ששיטתו בכלל היא שאין לומדים מסמיכות המקראות, אלא במקרים מיוחדים. ובאמת ר' יהודה אינו מקבל שיטת ר' יוסי הגלילי וסבור שבפסח מצרים היה איסור חמץ כל שבעת ימים.

**א** אמר מר [אמר החכם] בברייתא שהבאנו: ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה – שנאמר "לא תאכל עליו חמץ", אלו דברי ר' יהודה אמר לו ר' שמעון וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות" ושואלים: ור' יהודה הוא שפיר קאמר ליה ר' שמעון [יפה אמר לו ר' שמעון] וכיצד יכול הוא להביא ראיה מפסוק זה? ומשיבים: ור' יהודה אמר לך [יכול היה לומר] ולומר לך שכן יש להבין את הדברים: ההוא, הקשר בין איסור חמץ לאכילת מצה – לקובעו חובה אפילו בזמן הזה הוא דאתא [הוא שבא] שהרי יכולנו לחשוב שלאחר חורבן הבית כשאין קרבן פסח, שוב אין גם חובת אכילת מצה, על כן מצרף הכתוב את מצות המצה עם איסור החמץ, לומר: כל דור שאסורים בו באכילת חמץ חייבים באכילת מצה. ושואלים: ור' שמעון לקובעו חובה מנא ליה [מנין לו]? ומשיבים: נפקא ליה שנאמר בו "בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות עד יום

האחד ועשרים לחודש בערב" (שמות יב, יח) הרי שחובת מצה קשורה בזמן ולא רק בקרבן הפסח, ור' יהודה שאינו למד דבר זה מכאן מיבעי ליה [נחוג' לו] פסוק זה ללמדנו שמי שהוא טמא או שהיה בדרך רחוקה, שאינו יכול להקריב את הפסח בזמנו. סלקא דעתך אמינא [יעלה על דעתך לומר] הואיל ובפסח לא יאכל מצה ומרור נמי [גם כן] לא ניכול [לא יאכל] קא משמע לן [השמיע לנו] שאף הוא חייב במצה. ומצד שני: ור' שמעון טוען כי טמא ושהיה בדרך רחוקה לא איצטריך קרא [אינו צריך לכתוב מיוחד] ללמד שחייבים באכילת מצה, דלא גרע [שאינו גרוע] מערל ובן נכר שהרי נאמר בקרבן הפסח: "וכל ערל לא יאכל בו" (שמות יב, מח) ומן ההדגשה "בו" אנו מדייקים: בקרבן הפסח בלבד הוא אינו כנגד טענה זו? ומשיבים: לדעתו כתיב בהאי וכתיב בהאי [כתוב בזה וכתוב בזה] שפירש הכתוב גם לדין טמא ושהיה בדרך רחוקה וגם דין ערל ובן נכר החייבים מכל מקום במצה ומרור.

**ב** מעתה, לאחר בירור שיטת ר' יהודה, ר' שמעון ור' יוסי הגלילי, שואלים: מני מתניתין [כשיטת מי היא שנתנית]? אי [אם] תאמר שהיא כר' יהודה – הלא ר' יהודה חמץ סתמא [סתם] קאמר, משמע אפילו חמץ דנכרי אסור בהנאה בפסח. שלא כשנתניתו, ואי ר' שמעון [ואם כשיטת ר' שמעון]

בפרק בתרומה, אכל אוכל בתרומה, בפרק

**ואידך נפקא ליה מבערב תאכלו מצות – תימה לרבינו יצחק: דבפרק קמא דקדושין (לו, ב) נפקא לן בזמן הזה "ממושבותיכם" דכתיב גבי מצה, והיינו דלא כחד! ועוד: תימא לרב אחא בר יעקב, דאית ליה בשילהי "ערבי פסחים" (פסחים קכ, א) מצה בזמן הזה דרבין, ודריש התם לכולהו קראי דלא ככל התנאים.**

**כל ערל לא יאכל בו וכל בן נכר לא יאכל בו** בו הוא אינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ומרור – תימה: גבי בן נכר, שהוא מומר, אמאי איצטריך קרא ונהו שחיב לאכול מצה, דהא חייב בכל מצות האמורות בתורה! ואי קמשמע לן דמצוי אכיל מצה אף על גב דאסור בפסח – הא נמי פשיטא, דאטו מצה קדושה אית בה? ויש לומר: דאיצטריך להיכא דנשחט הפסח כשהיה מומר ועשה תשובה דאף על גב דלא אכיל בפסח דאין נאכל אלא למנוי מכל מקום חייב לאכל מצה ומרור.

**ערל – פירש הקונטרס: שמתו אחיו מחמת מילה. ולפירושו פסול נמי בתרומה, דבי"הערל" (יבמות ע, א. ושם) יליף תרומה מפסח בגזירה שוה, ד"תושב ושכיר". והא דמייבעיא לן התם (עא, א): ערל קטן מהו לטוכו שמן של תרומה, ערלה שלא בזמנה פוסלת או לא? יש לחלק בין שלא בזמנה דקטן, שאין חייב למול כיוצא בו, למתו אחיו מחמת מילה, הוא הדין חייב לקרוע, הוא הדין חייב למול, דאינו אוכל – אף על גב דאינו חייב למול. "הערל" (שם עב, א) אף על גב דמסברא אין חייב לקרוע, הוא הדין חייב למול, דאינו אוכל – אף על גב דאינו חייב למול.**

**עיונים**

ולתפך, אילו נאמר רק בטמא ושהיה בדרך רחוקה אפשר היה לומר כי כיון שהם מחוייבים בכל מצות התורה – אף במצות מצה נתייבנו. מה שאין כן בערל ובן נכר שיש מצות שאינם מחוייבים בהן על כן הוצרך לכתוב בשניהם (מהר"ם חלאה).

**כתיב בהאי וכתבי בהאי / ובכמה נוסחות נמצא עוד: וצרכי, ומסבירים את הצרכיותא כדרך זו: אילו נאמרה חובת אכילת מצה רק בערל ובכך נכר היינו אומרים שמפני שאינם נרתיים לפסח שני חייבים הם במצה, מה שאין כן בטמא ושהיה בדרך רחוקה.**